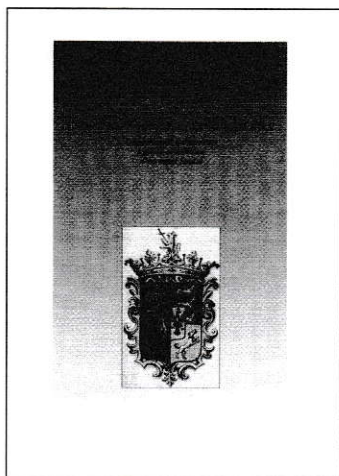

biblioteca

CARCELLER I BARRABEIG, Gerard. *La baronia de Queralt al segle XV. Organització del territori i gestió econòmica d'un espai feudal*. Montblanc: Consell Comarcal de la Conca de Barberà i Universitat Rovira i Virgili (Premi Aires de la Conca, 4), 1998

En la seva edició de 1997, el Premi Aires de la Conca va ser atorgat a aquest estudi de Gerard Carceller, en el qual se'ns mostra quines són les estructures que defineixen una senyoria jurisdiccional (en aquest cas, la baronia de Queralt) com a ens orgànic.

A l'autor li interessa l'articulació interna de l'espai que tracta. L'objectiu és demostrar que la baronia no és una acumulació informe de territoris, sinó que està organitzada funcionalment per tal de permetre que al seu

interior s'hi estableixin diferents tipus de relacions, particularment aquelles que permeten

l'extracció i la sostracció, per part de la classe hegemònica, de la màxima quantitat possible d'excedent (ja sigui en forma de treball, en producte o en metàl·lic) generat per la classe productora

Uns altres tipus de relacions, a tractar en fases més avançades de la recerca, serien les que s'estableixen entre la comunitat i la natura, o bé dins de la comunitat mateixa.

L'autor és conscient de les dificultats amb què topa en aquesta investigació: la mateixa naturalesa del treball (és només una primera aproximació), la inexistència d'estudis arqueològics sobre el tema (la tan demandada col·laboració entre arqueòlegs i documentalistes li permetria contrastar les seves hipòtesis) i, sobretot, les mancances de la documentació que utilitza: no disposa d'una capbreuació general de la baronia, i en conseqüència totes les altres fonts documentals utilitzades presenten una parcialitat contra la qual el mateix autor ens adverteix. S'hi afegixen els riscos inherents a l'ús de l'estadística en una documentació tan fragmentària i d'un període tan allunyat com el que estudiem. A causa d'aquestes limitacions, Carceller declara ja de bon començament que haurà de limitar-se a donar dades disperses sobre territori i contextualitzar-les.

Per fer-ho, li cal, d'una banda, definir quines són les unitats jeràrquiques en què està estructurat aquest espai i, de l'altra, aprofundir en la naturalesa de l'estatus jurídic que tenen els pagesos que hi viuen, amb la definició

prèvia de les obligacions i exaccions a què estan sotmesos per part del poder senyorial que dirigeix la baronia.

Pel que fa a l'estructuració de l'espai, estudia en primer lloc el conjunt del domini baronial i els elements que el componen. Ens mostra el seu dinamisme, tot descrivint la seva evolució al llarg del temps. A més, assenyalava que elements de cohesió i articulació com són camins i sistemes d'aprofitament d'aigua reforcen i consoliden les relacions d'ordenació espacial, i permeten arrodonir el retrat de la baronia com a espai articulat.

Quan Carceller descendeix a l'àmbit de l'explotació pagesa, es troba amb una gran mobilitat del mercat de la terra (motivada per les reduïdes dimensions de les parcel·les), i diferents graus de concentració. El més elevat correspon a uns pocs individus que apleguen un gran nombre de tinences: a la documentació ens apareixen dotats d'un cert prestigi social que els atorga funcions estratègiques en el marc de les institucions locals i de les activitats comercials. Doncs bé, no tan sols coincidim amb l'apreciació de l'autor segons la qual "seria interessant descobrir si aquests 'respectables camperols' participaven en el joc del sistema feudal, sotsestant en les seves tinences altres veïns de la vila", sinó que considerem que aquest aspecte és fonamental per entendre correctament la fragmentació interna de la pagesia i el paper que van tenir les tinences en la formació i l'evolució de l'espai feudal.

L'estudi de les fórmules i plantejaments d'extracció de rendes per part dels senyors li serveix, en darrer terme, per definir la condició jurídica i social dels pagesos de la baronia: només coneixent aquest estatus, i els matisos de la situació dins del col·lectiu pagès, s'assoleix una comprensió correcta del funcionament del sistema feudal, i de l'estructuració de la senyoria que ens ocupa.

És en aquest punt que topem amb el debat historiogràfic, ja de llarga vida, sobre l'existència o no de servitud pagesa a la Catalunya Nova. Avancem la conclusió que Carceller hi aporta momentàniament: no pot demostrar l'existència de remença (i, per tant, dels mals usos en sentit estricte, darrer nivell de sotmetiment), però creu que es troben en un estadi immediatament anterior, a causa del gran nombre d'exaccions i obligacions que s'imposen als pagesos, i del fet que sovint es declaren homes propis, solius i afocats. L'autor fa notar, però, que aquest estatus jurídic quasi servil no equival sempre a pobresa, sinó més aviat al contrari: arriba a suggerir que en alguns casos es pot haver aplicat un estatus més servil per compensar una situació econòmicament més avantatjosa d'algunes de les tinences.

Entre totes les exaccions que estudia, destacarem la visió que dóna de l'emfiteusi, allunyada del simple contracte legal: dins del context feudal de desigualtat, l'emfiteusi esdevé una forma molt difosa de control social i econòmic de la pagesia per part dels senyors. De fet, les càrregues censals emfitèutiques inclouen, a més de quantitats en concepte de cessió del domini útil de la terra, una component molt destacada de punició senyorial. I la complexitat de les relacions que generen contribueixen a intensificar la fractura interna de la comunitat pagesa.

Carceller reconeix que se li pot retreure el fet d'haver accentuat els aspectes exactors dels feudals. Afinaríem aquesta observació assenyalant la necessitat d'explicar de quina manera els senyors gestionen els fruits d'aquestes exaccions, la necessitat de mostrar la seva lògica, fins a quin punt són arbitràries i fins a quin punt són posades al servei de l'explotació.

Finalment, incidirem en l'observació que Coral Cuadrada fa en la introducció del llibre, en el sentit que els estudis d'història local adquireixen el seu valor quan ens permeten no tan sols conèixer el territori que tracten, sinó també contribuir a l'avenç de la ciència històrica en una perspectiva més general. I l'obra de Carceller, tot i tenir presents les limitacions d'una primera aproximació no exhaustiva, ho aconsegueix. Per l'escripció del treball, i sobretot perquè el principal tema que tracta és encara en debat entre nosaltres. Malgrat tot, voldríem advertir del perill que suposa una afirmació rotunda de la teoria de Freedman i Altisent: no podem oblidar que, tot i considerar-la d'extraordinari valor per a la interpretació de la situació jurídica en debat, fins al present se sustenta en tres exemples concrets: la Guàrdia dels Prats, l'Espluga de Francolí i, ara, Queralt. Calen, com demana Carceller, més estudis locals en aquest sentit, per tal d'anar, progressivament, completant la visió de la situació jurídica dels pagesos a la Catalunya Nova durant la baixa edat mitjana.

MONTSERRAT FLORES